

Børn i skilsmisser

- Børnerådets panelrapport

1. Forord:

Kan man spørge børn om skilsmisser?

Hvad mener børn om forældres skilsmisse? Hvor meget vil børn selv være med til at bestemme, når mor og far går fra hinanden? Det vil vi gerne vide mere om i Børnerådet. Traditionelt set er der tale om et felt, hvor de voksne helt og holdent selv tager beslutningerne. Men tager vi altid beslutninger, der er til barnets bedste?

Det meste af vores samfundsviden om skilsmissec familier bygger på kilder fra voksne.

Børnerådet vil gerne vide mere om børnesyn på skilsmisser, og det er baggrunden for denne undersøgelse.

Temaet skilsmisser er et af de områder, hvor voksne har været tilbageholdende med at spørge børn om deres meninger og følelser. Det er der mange grunde til. Nogle af dem er:

- En forestilling om at det genskaber de gamle sår hos barnet
- De voksne finder det selv vanskeligt at snakke om opløsning af parforhold
- En undervurdering af børns behov for at snakke om forældres skilsmisse

Børnerådets oplevelse er, at langt de fleste børn meget gerne vil tale om deres forældres skilsmisse, at de faktisk trænger til det, netop fordi så få voksne spørger til det og interesserer sig for det. Derudover har vi ifølge FN Konventionen om Barnets Rettigheder artikel 12 forpligtet os til at høre på børn og give børns ord vægt efter alder og modenhed. Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke er etiske aspekter i at spørge til noget så følsomt som brud i barnets familiebase. Disse etiske aspekter bør dog ikke afholde voksne fra at spørge børn, men bør være pejlemærker for hvordan og hvornår der spørges.

I forhold til denne spørgerunde er de etiske overvejelser gået i retning af:

- ”Det er svært at spørge til meget følsomme ting i et spørgeskema.” Og den der spørger er ikke selv tilstede for ”at samle op”. Det har vi forsøgt at løse ved at stille de meget personlige spørgsmål i de kvalitative interview.
- ”Børn udleverer sig selv og deres forældre.” Det har vi forsøgt at løse ved at anonymisere – og ved at frasortere visse faktuelle oplysninger.

2. Om undersøgelsen

Undersøgelsen er foretaget i Børnerådets børnepanel, der ved undersøgelsestidspunktet (forår 2000) udgjorde 62 skoleklasser på 6. klasses trin. Det er altså 11-12 årige børn der har deltaget i undersøgelsen.

Svarprocenten er 85,5% - eller 1002 svar i alt.

En fjerdedel af de adspurgte børn er fra skilsmissefamilier. Der er en lige stor andel af drenge og piger, der har deltaget i undersøgelsen nemlig 50% af hvert køn. Det betyder, at sammensætningen, hvad angår køn og skilsmissebaggrund, svarer omtrent til den, der er i befolkningen som helhed. Alle børn uanset deres familiære situation er adspurgt for at indfange en ”generel” børneindstilling hos børn i 11-12 års alderen.

Danmarks Pædagogiske Universitet har på vegne af Børnerådet foretaget undersøgelsen under ledelse af *projektforsker Lis Nielsen*.

Resultaterne i undersøgelsen er hentet ind fra forskellige metoder: spørgeskemaundersøgelse, kvalitative interview og klasserums-observationer.

Spørgeskemadelen indeholder en hel ny metodologi. Vi har fortalt tre typiske episoder i en skilt familie – og børnene bliver bedt om at tage stilling til barnets dilemma i historien. Episoderne er genfortalt af en skuespiller og indspillet på VHS. Videobåndet blev afspillet i klasserne forud for børnenes besvarelse af spørgeskemaerne. Ideen var at lade børn indleve sig i konkrete situationer.

Afsnittene 2,3,5,6,7,8 bygger direkte på DPU’s interne forskningsrapport: ”Skilsmisens børn”. Afsnit 1,4, 9 er Børnerådets afledede kommentarer.

3. Sammendrag af undersøgelsens resultater

- Samlet set er det helt klart, at børns medbestemmelse står meget markant i undersøgelsen – hvor vi har spurgt 11-12 årige. Børn vil være med til at bestemme, hvor de skal bo og hvordan samværet skal ”skrues sammen.”
- Børn prioriterer deres egne ønsker, behov og vilje højere end forældrenes ønsker, behov samt lovgivningen.
- Børn synes, de skal høres fra ca. 8 års alderen.
- Søskende skal ikke skilles ad.
- Børn synes, at forældre på et tidligt tidspunkt skal fortælle børnene om skilsmisken, snakke med dem og tage dem med på råd.

4. Formålet med undersøgelsen

Når der sker et opbrud i en familie og måske varige brud mellem medlemmerne af familien – herunder mellem børn og deres forældre - er det klart, at alle behov og ønsker ikke kan blive tilgodeset. Nogle bliver let til tabere, andre måske til vindere – og børnene i en familie kan ofte stå tilbage efter opgøret i familien og opleve, at deres behov og ønsker i hvert fald ikke har været i første række. Det handlede måske efter deres mening om, at forældrene nåede frem til en enighed på deres præmisser, mens de selv enten ikke var inddraget eller deres opfattelse ikke blev taget alvorligt.

To principper kan noget forenklet siges at gøre sig gældende i mange af de valgsituationer og beslutningsprocesser, der ligger i og omkring skilsmisken. Det er ”voksenprincippet” over for ”børneprincippet”, voksnes rettigheder over for børns rettigheder. Eller udtrykt på en anden

måde: spørgsmålet om ”ligestilling” mellem de voksne – over for spørgsmålet om børns ”tilknytning” til en af de voksne eller evt. til en søskende.

Undersøgelsen skal forsøge at belyse dette dilemma, ikke så meget ved at spørge direkte, snarere indirekte ud fra konkrete spørgsmål knyttet til case-historier. Lægger børn vægt på barnets tilknytning eller på de voksnes ret til deres børn?

5. Børns medbestemmelse

Vi har spurgt på grundlag af beskrevne episoder og vi har spurgt helt generelt og alle svar bærer en tydelig tendens. Panelelever i den adspurgte alder mener, at børn langt hen ad vejen selv skal være med til at bestemme, hvor de vil bo, hvor de skal holde jul og hvordan og hvor længe samværet skal foregå.

Lad os se, hvordan børnepanelet har svaret på tre forskellige beskrevet skilsmisssituationer.

Frederik på 10 år der er i klemme mellem to juleønsker, 4 årige Casper der skal bo hos mor eller far, og Laura på 8 der ønsker mere tid til venskaber og fritidsinteresser:

Jul hos far

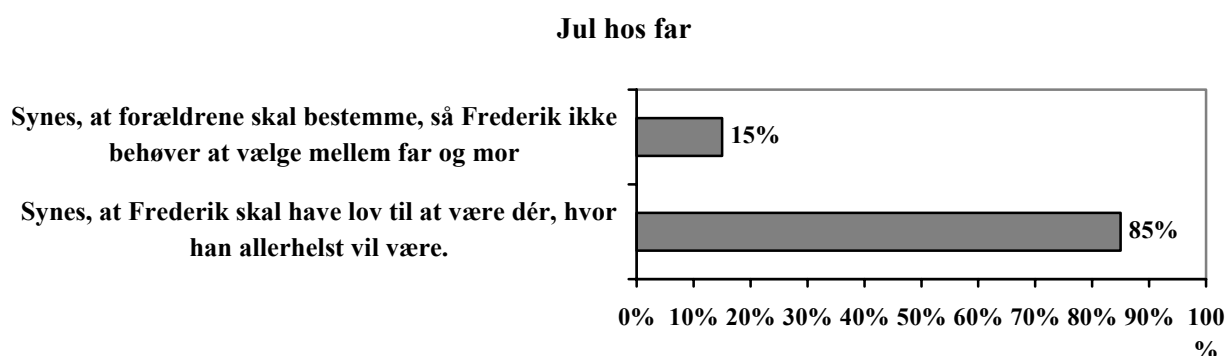
Frederik er 10 år gammel. Hans mor og far skal skilles. Begge forældre vil gerne have, at Frederik bor hos dem. Forældrene diskuterer det igennem og bliver enige om, at Frederik og hans mor skal blive boende i lejligheden sammen. Frederiks far er ked af det. Derfor bliver forældrene enige om, at Frederik til gengæld skal holde den første jul hos sin far, som flytter et andet sted hen. Herefter skal han skiftevis holde jul hos sin far og mor.

Frederik vil helst holde jul hos sin mor, mormor og morfar og sine kusiner som han plejer at gøre.

Så bliver det jul, og Frederik holder juleaften hos sin far sammen med sin faster og hendes børn.

Det blev en meget hyggelig juleaften, men inderst inde ville Frederik helst have været sammen med sin mor, mormor, morfar og sine kusiner.

Figur 1 viser, hvad børnene i børnepanelet mener Frederik skal gøre:

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

85% mener altså, at Frederiks behov skal prioriteres over forældrenes ønsker og behov.

Svaret siger imidlertid ikke noget om, hvad det er i historien, der har været udslagsgivende for børnenes svar. Svarene viser kun, hvordan børnene prioriterer, ikke hvorfor.

Et kort dialogforløb fra klasserumsobservation i en af Børnerådets panelklasser peger på hvilke grunde, der kan ligge bag svarene.

En dreng siger om Frederik i Historien: *"Han skal selv bestemme."* Flere drenge i klassen giver udtryk for samme opfattelse

En af drengene fortsætter: *"Det skal være hans mor, der siger det til hans far, ellers er det synd for faderen, hvis Frederik selv siger til ham, at han hellere vil holde jul hos sin mor."*

Herefter spørger en af drengene de andre drenge: *"Var moderen utro?"*

Der udspiller sig en diskussion om dette spørgsmål. Så begynder de at tale om, hvor man skal holde jul. En dreng siger: *"Nytår skal man holde hos far."*

Begrundelsen for dette. Kommer fra en anden dreng, som siger: *"Fordi man får lov til mere hos sin far. Mødre er altid så bekymrede for, om der sker noget."*

Dette uddybes af en tredje dreng, som siger: *"Hos sin far får man lov til at gå ned på gaden og skyde krudt af."*

En fjerde siger: *"Jul holder man hos sin mor, hun hygger."*

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Det er en retfærdig fordeling mellem mor og far, og faderens tristhed, der ligger til grund for forældrenes beslutning i historien. Drengene derimod prioriterer, ligesom børnepanelet, drengens inderste ønsker højere og anlægger en kvalitativ synsvinkel. Der er ting man gør med sin mor og andre med sin far.

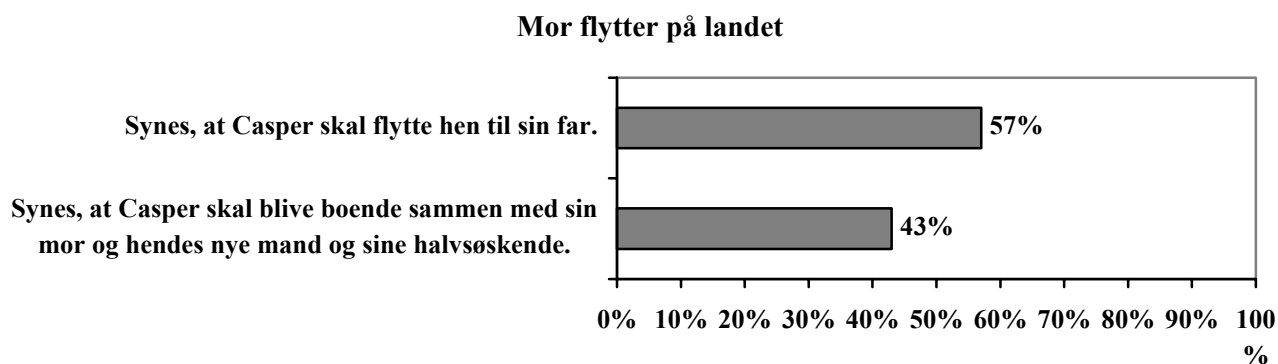
Mor flytter på landet – 2 historie

Casper er 4 år gammel. Hans mor og far er skilt. Casper bor sammen med sin mor, hendes nye mand og to halvsøskende i en lejlighed. Caspers far bor ikke ret langt fra Casper. Casper er fast hos sin far hver onsdag og hver anden weekend. Han er glad for at være både hos sin mor og sin far og er nært knyttet til begge sine forældre.

Caspers mor har studeret til læge og er blevet færdig med sin uddannelse. Hun har fået arbejde i en anden by, som ligger langt væk. Hvis Casper flytter med sin mor, kan han ikke være så ofte sammen med sin far, som han plejer. Faderen protesterer og vil have, at Casper skal bo hos ham og besøge moderen hver anden weekend.

Efter historien har børnene fået to svarmuligheder. I det første spørgsmål skal de tage stilling til selve indholdet i historien. I det andet spørgsmål skal de tage stilling til forældreuenigheden.

Figur 2 viser, børnenes holdning til dilemmaet:

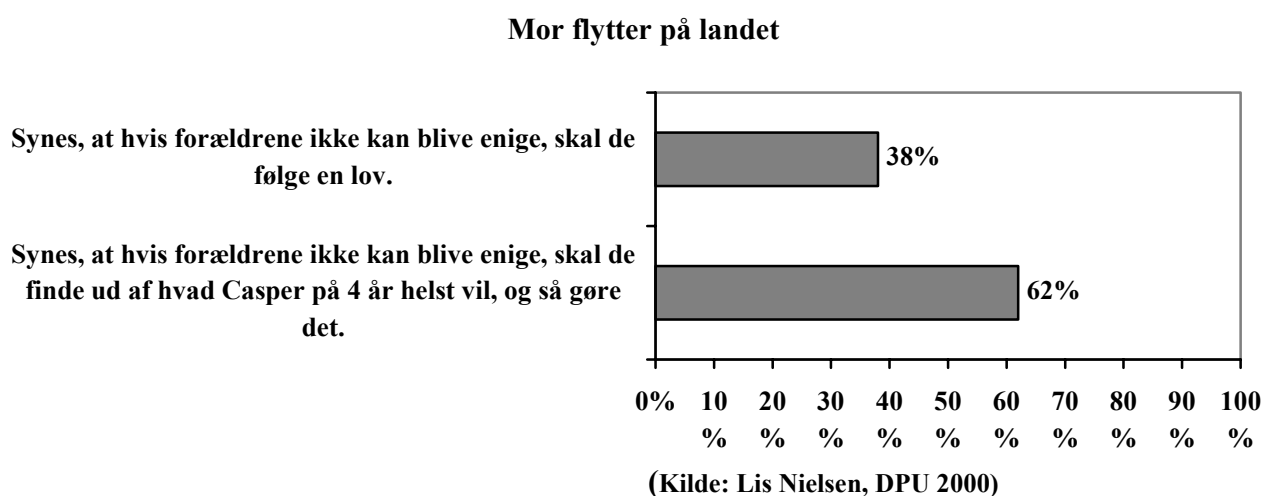

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Figur 2 viser, at der er en større andel af panelbørnene, der mener, at Casper skal flytte hen til sin far, end den andel, der synes, at han skal blive boende hos sin mor. 57% af alle børn synes således, at Casper skal flytte hen til sin far og 43% synes, at han skal blive boende hos sin mor. Undersøgelsen svarer ikke på, hvorfor børnene har svaret som de gjorde, man kan kun gisne om, at de har prøvet at afveje dilemmaet.

Der svares lidt mere markant på spørgsmålet om en løsning ved forældreuenighed:

Figur 3 viser, hvad børnene synes, der skal ske, hvis forældrene ikke kan blive enige:

Over halvdelen af panelbørnene eller 62% synes, at forældrene skal finde ud af, hvad Casper helst vil og gøre det.

Selvom en overvejende del af børnene synes, at det skal være Caspers ønsker, der tæller, er der en relativ stor andel, som mener, forældrene skal følge en lov. Undersøgelsen svarer ikke på grunde og motiver til svarene.

En dialogsamtale i en af panelklasserne siger lidt om, hvad nogle børn i 11-12 års alderen mener om myndighedsalder og selvbestemmelse:

En dreng siger: *"Jeg synes, at det er noget pis. Moderen skal blive boende i byen. Han skal være hos faderen og så fire dage hos mor"*.

Børnene bliver gjort opmærksomme på, at *"han er jo kun 4 år."*

Et barn rejser sig og går hen til papirkurven og begynder at spidse sin blyant.

Mens han står der, siger han om Casper: *"Han har ikke rettigheder til at bestemme. Han har ikke myndighedsrettigheder."*

Et andet barn siger: *"Han skal være 5 år, før han er i myndighedsalderen."*

Et tredje barn siger: *"Han skal bestemme over sit eget liv."*

Hertil svarer et fjerde barn: *"Han kan ikke bestemme over sit liv. Han er jo kun 4 år."*

Et femte barn føler sig tydeligt usikker efter at have hørt på denne ordveksling og siger: *"Kan man ikke sætte to krydser."*

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Samtalen viser, at børn kan diskutere spørgsmål, som har med selvbestemmelse i forhold til eget liv og sætte det i forbindelse med alder og myndighedsalder.

Delebørn – 3.historie

Laura er 7 år gammel, og hendes forældre skal skilles. Lauras mor flytter til en anden by, og Lauras forældre bliver enige om, at Laura skiftevis skal være en uge hvert sted. En uge hos faderen og en uge hos moderen. Når Laura er hos faderen, er hun i omgivelser, hun kender, og hun har sine gamle venner her.

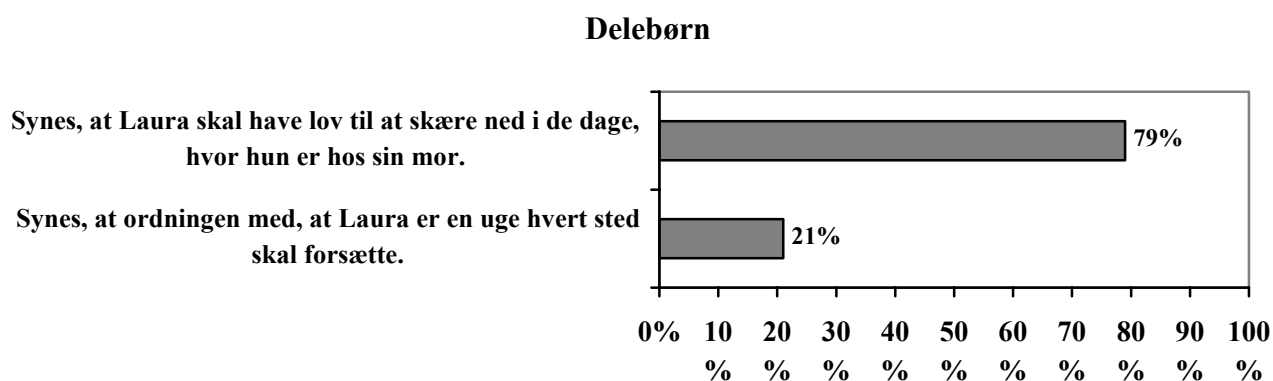
Det første år går ordningen godt. Men efter et år, da Laura er blevet 8 år, begynder det at blive svært for hende, fordi hun ikke kan være sammen med sine venner hele tiden. Hun synes, det er svært at følge med, i vennernes liv, og det er ikke let at tage dem med den lange vej hjem til moderen.

Laura er også begyndt at spille håndbold en gang om ugen. Hun er meget optaget af spillet og spiller tit kampe i weekenden. Det er svært at passe træningen, når hun er hos moderen hver anden uge. Derfor vil Laura gerne skære ned i dagene hos moderen, så hun kan komme til træning hver uge. I stedet for at være hos sin mor hele ugen hver anden uge, vil hun hellere kun være der 4 dage hver anden uge.

Lauras mor synes, at hun og Laura får alt for lidt tid sammen til at snakke, hygge og gå i svømmehal, sådan som de plejer at gøre, hvis de kun er sammen 4 dage hver anden uge, og så begynder Lauras forældre at skændes om, hvor lang tid Laura skal være hos sin mor.

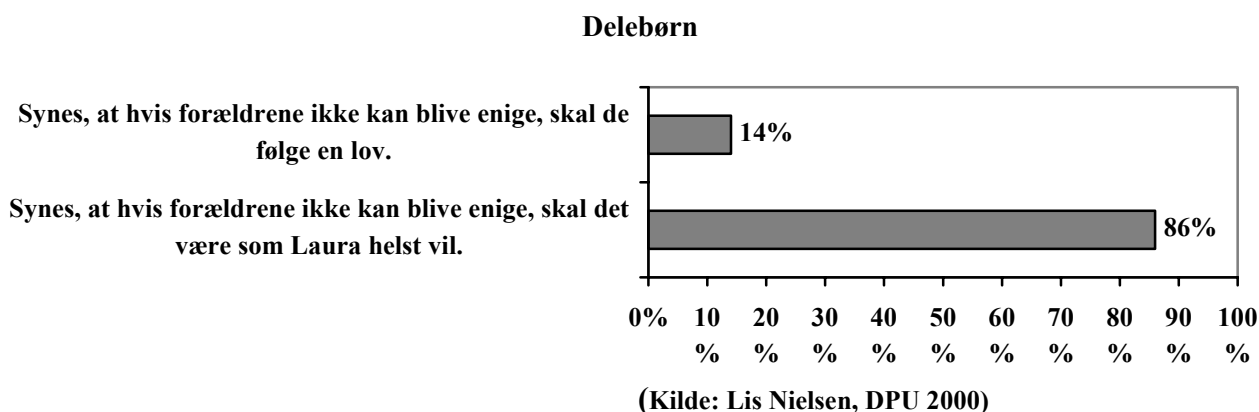
Til denne historie er børnene igen blevet bedt om at forholde sig til både det konkrete indhold i historien og til selve forældreuenigheden.

Figur 4 viser børnenes holdning til det konkrete dilemma:

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Figur 5 viser, hvad børnene mener, der skal ske, hvis forældrene ikke kan blive enige.

Langt største delen af børnepanelet, nemlig 86% mener altså, at det skal være som Laura helst vil.

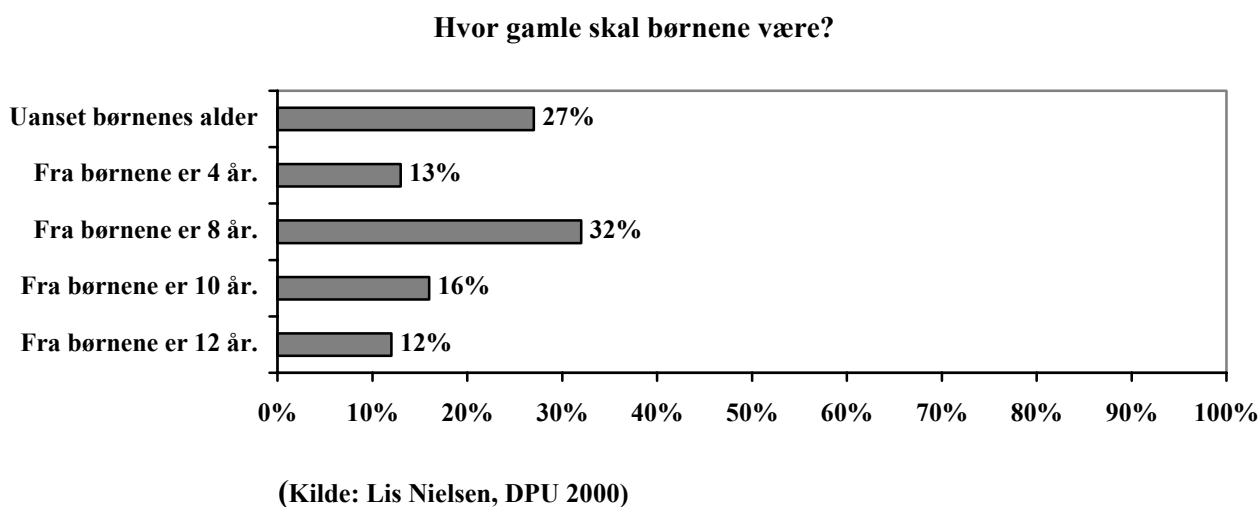
Svartendensen knyttet til de tre episoder underbygges af børnenes svar på et af de generelle spørgsmål formuleret som:

Forældre som er skilt, kan være meget uenige om, hvad der er bedst for deres børn. Børnene risikerer at skulle vælge mellem deres far og mor. Hvis forældrene er meget uenige, hvad synes du så er mest rigtigt?

76% af børnene synes, at forældrene skal gøre det, som deres børn helst vil. 24% af børnene mener forældrene skal følge en lov.

6. Hvor gamle skal børn være for at være med til at bestemme?

Figur 6 viser den alder børnepanelet synes børn skal have for, at det er børnenes ønsker, der skal prioriteres:

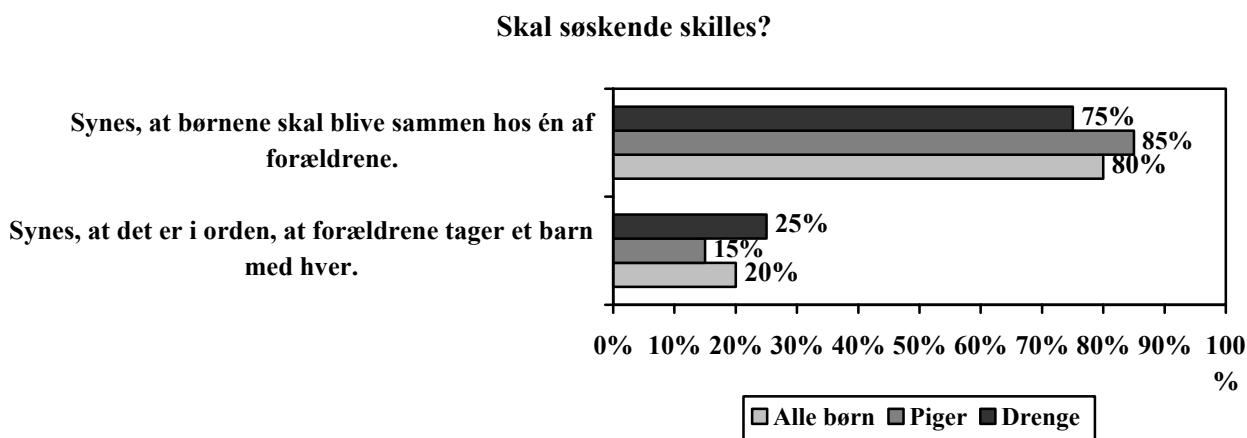
Besvarelsene viser en klar skillelinje ved de 8 år. Dette gælder, hvad enten det er de absolutte tal inden for hver af de 4 aldersangivelser, eller de samlede tal. Således er der 32%, der mener, at 8 år er den alder børn selv skal bestemme. Men sammenlagt er det 72% af børnene i panelet, der mener, at barnets ønsker har højeste prioritet til og med det 8. år. Dette tal fremkommer ved at lægge procenterne sammen i de tre øverste søjler.

Det er interessant at bemærke, at næsten hver fjerde barn mener, at forældrene skal følge en lov. Der er ingen signifikant forskel på besvarelsene på dette spørgsmål fra børn i skilsmisefamilier og svar fra børn hvis forældre ikke er skilt.

7. Søskende

I familier med flere børn vil forældre stå med spørgsmålet, om børnene skal skilles ad. Nogle vælger at dele forældremyndigheden ligeligt imellem sig eller med andre ord, de tager et barn med hver. Hvad mener børnepanelet om det?

Figur 7

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Langt de fleste panelbørn mener altså ikke, at søskende skal skilles ad. Der er således 80% der mener, at børnene skal blive sammen. 20% mener, det er i orden, at søskende bliver skilt.

Undersøgelsen svarer ikke på, hvorfor børnene har svaret, som de har gjort. Et panelbarn der ikke kommer fra en skilt familie, siger i et interview:

”Jeg synes, det er synd at skille børn ad, fordi de har jo ikke gjort noget. Hvorfor skal det gå ud over børnene, når forældre skal skilles? Børn skal da være sammen. Ligegyldig hvad forældrene siger. Det er familie, og hvis forældrene ikke vil være familie mere, betyder det ikke, at børnene ikke vil.”

(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

8. Hvordan kan forældre tage hensyn til deres børn

I undersøgelsen er børnepanelet blevet bedt om med egne ord, at fortælle, hvordan de synes forældre, der vil skilles kan tage hensyn til deres børn.

Børnenes respons er blevet inddelt i kategorier efter indhold. Den kategori med flest svar er blevet placeret øverst. Herefter følger en prioriteret rækkefølge alt efter antal af svar.

1. Prioritet: Forældre skal på et tidligt tidspunkt fortælle børn om skilsmissen, snakke med dem og tage dem med på råd.
2. Prioritet: Forældre skal lade være med at skænde/slås, når børnene er til stede.
3. Prioritet: Lade børn over en vis alder bestemme, hvor de vil bo og være.
4. Prioritet: Lade børn få mulighed for at være lige meget sammen med begge forældre.
5. prioritet: Forældre skal ikke bare tænke på sig selv. Men på hvad der er bedst for barnet.
6. Prioritet: Forældre skal helst bo tæt på hinanden.
7. Prioritet: Forældre bør fortsat kunne tale sammen/være venner/omtale hinanden ordentlig overfor hinanden.
8. Prioritet: Forældre skal på et tidligt tidspunkt prøve at løse problemerne sammen eventuelt med hjælp udefra.
9. Prioritet: Børn skal have mulighed for at blive i deres sædvanlige skole, omgås venner, dyrke deres fritidsinteresser og besøge familie på begge sider.
10. Prioritet: Forældre skal være sød ved børnene og løbende sørge for, at de har det godt.
11. Prioritet: Forældre skal fortsætte med sammen at holde fødselsdage, familiefester, højtider og udflugter sammen med børnene.
12. Prioritet: Forældre skal blive sammen for børnenes skyld.
13. Prioritet: Forældre bør vente med at blive skilt, til børnene er gamle nok til at forstå det.
(Kilde: Lis Nielsen, DPU 2000)

Nedenstående udpluk fra interview med panelbarn er et eksempel på, hvordan nogle børn godt kunne tænke sig, forældrene var sammen efter en skilsmisse:

Intervieweren spørger et barn, der ikke er skilt: *"Hvad er det allerbedste forældre kan gøre overfor deres børn, når de bliver skilt?"*

Barnet svarede: *"Ringe til hinanden en gang om ugen og være venner. Og sådan snakke om, hvor de forskellige skal hen og sådan. Faderen skal jo ikke tage til Disney-land uden for eksempel at sige det til moderen først. De skal informere hinanden om, hvad der sker."*

(Kilde: Lis Nielsen, DPU, 2000)

På et tidspunkt i et interview med et barn, hvis forældre er skilt, fører samtalen ind på skænderier.

Barnet: *"Det er ikke godt at høre på, hvis de skændes. For det meste, hvis de skændes, så beder min mor mig lige om at gå lidt, hun ved godt, at jeg ikke kan klare at høre på det."*

I forlængelse af denne udtalelse spørger intervieweren: *"Men synes du så, det er forkert, at forældre bliver skilt?"*

Barnet: *"Næh, ikke helt."*

Intervieweren: *"Synes du, de skal blive sammen?"*

Barnet: *"Ja, hvis de kan sammen. Men hvis de ikke kan sammen, så synes jeg ikke de skal gå rundt og skændes, så barnet hører det, så synes jeg, de skulle skilles."*

(Lis Nielsen, DPU, 2000)

9. Børnerådets refleksioner

Der går en stærk og klar rød tråd gennem undersøgelsens resultater. Børn vil inddrages i skilsmiseprocessen og børn vil være med til at bestemme. Og når børn bestemmer – vil de først og fremmest gøre det ud fra egne behov og ønsker. I virkelighedens verden ved vi, at de fleste beslutninger der tages i forbindelse med skilsmisse, tager udgangspunkt i forældrenes behov. Vi ved også, at børn ofte holder deres ønsker tilbage for at tage hensyn til voksne, der måske både er vrede og kede af det. Man kan af undersøgelsen og ud af de mange børnebrev om skilsmisser, som Børnerådet har modtaget i efteråret 2000, udlede den kendsgerning, at når børn svarer frit og uafhængigt så er de optaget af, hvor de selv har det bedst med deres følelser og ikke af ligestillingspolitik imellem mor og far.

Vi synes undersøgelsens resultater peger i retning af, at børn – selvom de kan være placeret i konflikter omkring loyalitet over for deres forældre – vælger ud fra perspektivet om børns tilknytning til den ene af forældrene. Også selvom det jo så indebærer, at den anden forældre ikke får sin "voksenret" imødekommet.

I Børnerådet mener vi, at børns tilknytning skal respekteres så langt vi kan, men selvfølgelig uden at give børn ansvaret for de tunge beslutninger, som en skilsmisse medfører. Det klare børnesyn på skilsmisser skal ikke nødvendigvis munde ud i, at børn så altid bare spørges mekanisk "Hvor vil du helst bo – hos mor eller far?" Spørgsmål der ofte vil give barnet en loyalitetskonflikt.

Det handler mere om det principielle i **inddragelse** af børns meninger og følelser – ikke om eksport af beslutningskompetence. Det handler om at finde balancen mellem at høre på barnet og finde den løsning, der bedst matcher barnets objektive behov og dets tilknytning. Eller med andre ord at håndtere situationen og nå frem til løsninger i overensstemmelse med artikel 3 og artikel 12 i FN Konventionen om Barnets Rettigheder:

Artikel 3, 1

I alle foranstaltninger vedrørende børn, hvad enten disse udøves af offentlige eller private institutioner for socialt velfærd, domstole, forvaltningsmyndigheder eller lovgivende organer, skal barnet have komme i første række.

Artikel 12, 1

Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.

Denne undersøgelse fortæller os, at børn et langt stykke ad vejen har deres egen opfattelse af problemerne. Der sættes fokus på nogle forhold, som voksen samfundet ikke bør overse. Disse forhold kan også formuleres som spørgsmål til myndigheder, forældre og andre der beskæftiger sig med børn:

- Hvornår skal børn inddrages i forældrenes skilsmisseproces og hvordan?
- Hvordan lægger vi vægt på barnets oplevelse af tilknytning uden at barnet står med oplevelsen af at fravælge en forælder?
- Hvordan kan man finde frem til beslutninger, der er til barnets bedste?
- Hvordan skal børn spørges uden at give dem for stort medansvar for beslutningen?
- Hvordan tilrettelægges samværet, så barnet kan udvikle sit eget liv?
- Hvordan udvikler vi en rådgivning, der på børnenes præmisser kan fungere som en støtte til dem i de svære situationer, som skilsmissen altid indebærer?

Det er Børnerådets opfattelse, at vi i Danmark står med en stor samfundsmæssig opgave, når det gælder børn i skilsmisseprocessen. Og den opgave er ikke blevet mindre gennem de sidste 10 år: vi har stadig i Danmark en meget stor gruppe af børn, der kommer til at opleve en familie i opbrud. Derfor er det en opgave, som vi som samfund må tage alvorligt. Den drejer sig om at støtte de mange børn, der står meget alene med deres bekymringer.